

DEUS LUDENS. DEUS RIDENS. IMAGINE DI DIO IN IVAN GOLUB

vlč. Boris Jozić

Ovim prevedenim fragmentima magistarskog rada vlč. Borisa Jožića, župnog vikara u župi sv. Petra apostola u Zagrebu, želimo aktualizirati teološku misao profesora emeritusa Ivana Goluba. Vlč. Boris Jozić je magistrirao na Papinskom sveučilištu Svetog Križa u Rimu na temu „Deus ludens. Deus ridens. Imagine di Dio in Ivan Golub.“ Dakle, tema je iz dogmatske teologije; slika Božja kod Ivana Goluba. Ovim radom želimo potaknuti čitatelja na dublje istraživanje, napose djela profesora Goluba.

preveo: Mario Karadakić

115

1.2. Uvod

U ovom podnaslovu može biti dodatno istaknuta jedna stvar. Teologija Ivana Goluba nije obogaćenje samo za hrvatsku teološku misao, već i za teološku misao u cjelini, posebice jednu modernu. Kako objašnjava mons. Ivan Devčić govoreći da je jedan od najvećih problema govoriti o Bogu na razumljiv način odnosno uspijeti „obgrliti“ čovjeka. „Dugo vremena je najprihvaćenija metoda racionalnog diskursa bila usko konceptualna. Ali Kantova i čitava pozitivistička i neopozitivistička kritika teologije i metafizike sastoji se u takvom govoru o Bogu. Oni su teologiji i metafizici poricali znanstveni karakter. Racionalno i znanstveno možemo govoriti samo o onome o čemu se može imati iskustvo. O Bogu nemamo iskustvo, stoga govoriti o njemu ne može biti znanstveno.“¹²⁰ Teolozi današnjice su prisilili takvu kritiku da premisli vrijednost simboličkog i poetskog

¹²⁰ I. DEVČIĆ, A. Tamarut, Bild Gottes als Locus theologicus der Gnadenlehre. Die Gnade als Naehe Gottes in den Werken von Ivan Golub., Bogoslovska smotra 2/1995, Rijeka, 1994, 308.

izričaja u teologiji. Tome je velika pomoć povratak na izvore, ponajprije Svetom Pismu. U njemu pronalazimo odgovor za poznavanje dubljeg iskustva transcendentnog poziva. Ono je uvjet za svako naše kategoričko znanje. Bog je stoga u svim našim afirmacijama, u svakom prosuđivanju, u svakoj našoj odluci, iako nikad nije u potpunosti razumljiv. Nastavlja mons. Devčić: „ Za razliku od mnogih modernih teologa koji u teologiji vide samo simbolički i pjesnički izričaj, Ivan Golub uspijeva međusobno prožeti teologiju i poeziju. Dok u isto vrijeme mnogi vide Boga kao nešto apstraktno, kao iskustvo Apsolutnoga, ... Golub polazi od iskustva svakodnevnih stvari da bismo došli do Boga.“¹²¹ To potvrđuje i prof. Tamarut govoreći: „ Po njemu (Golubu) ljudsko je iskustvo, osobno ili zajedničko, polazište za svaku teološku refleksiju, čak i ključ za razumjeti i intepretirati teološku istinu, koja je u našem temelju, kao sjeme u zemlji, s druge pak strane, naše ljudsko iskustvo je uvijek parcijalno, ali i pravi put.“¹²² Stoga je Ivan Golub pokazao današnjoj teologiji, hrvatskoj i sveopćoj, da simbolički i poetski govor može biti polazišna točka, u nekim slučajevima cilj kojim približavamo Boga čovjeku i čovjeka Bogu. Rečeno njegovim riječima: „ Teologija je *Fides querens intellectum* i *Scientia salutis*. Teologija je sustavna refleksija o riječi koja dolazi od Boga i riječi koju mi govorimo Bogu. Riječ koja dolazi od Boga je upućena čovjeku, nazivamo je riječju od Boga danom, i u klasičnom izričaju, Objavom. I riječ koja se uzdiže Bogu, nazivamo je riječju Bogu ili klasično, Vjerom. Sadržaj riječi Božje nije *flatus vocis*, nego je osoba, utjelovljena osoba, Isus Krist. Ona utjelovljuje u sebi tradiciju, jezik, pripadnost jednoj naciji, čak svojstvima i talentima, darovima jedne određene osobe. To vrijedi i za riječ upućenu Bogu od čovjeka kao odgovor na Božju riječ koja poziva čovjeka. Na utjelovljenu Božju riječ odgovara utjelovljena ljudska riječ. Riječ koja se uzdiže od čovjeka Bogu također uključuje pripadnost jednoj tradiciji, jednom

¹²¹ Idem, 309

¹²² A. TAMARUT, Bild Gottes als locus theologicus der Gnadenlehre. Die Gnade als Nähe Gottes in den Werken von Ivan Golub, Roma 1994; Rijeka 1994, 210

jeziku, jednoj naciji. Sa svojstvima i talentima, darovima jedne određene osobe kao naravni religiozni talent koji može biti osrednji, velik ili genijalan (kao i svaki drugi naravni dar, na primjer talent za glazbu). Ta riječ od čovjeka upućena Bogu uključuje također i književne vještine pojedinca, također i one koje se odnose na njegovu rodnu zemlju. Golub je također dao svoje mišljenje o smjeru današnje teologije: „Budući da je teologija odraz diskursa o Bogu, to jest razmišljanje o Objavi i čovjekov odgovor na nju, njezin subjekt su dakle Objava i vjera. Može se uočiti da će se naglasci koji su prevladavali u Objavi proširiti i na samu vjeru i ne samo na vjeru liturgijski izraženu, u simbolima i starim obrednim izričajima, već i u vjeru u ovom trenutku, kako se danas izražava i živi. Može se predvidjeti razvoj pokušaja, katolika, pravoslavaca i evangelika, da konstruiraju teološku antropologiju pokrenutu biblijskom ikonologijom i evolucijskim konceptima Teilharda de Chardina. Isto tako može se očekivati da će se produbiti hamartologija nadahnutu biblijskim konceptom korporativne osobnosti...i stvoriti istinsku i primjerenu hermeneutiku koncilskih tekstova.”¹²³ Ovo je napisano 1973. godine, ali je očito da stoji i danas, posebno potreba primjerene hermeneutike tekstova Drugoga vatikanskog koncila.

---

123 I. GOLUB, Gdje se nalazi i kamo ide suvremena kršćanska dogmatska teologija?, in OBNOVLJENI ŽIVOT : časopis za filozofiju i religijske znanosti, Vol.28. n.5., 1973, 438.

4.3.

118

Došli smo do središnje točke misli našeg autora gdje on objašnjava dva termina, da je čovjek *igrač* (homo ludens) i da je čovjek slika Božja (imago Dei). Pitanje na koje treba odgovoriti je: koji je odnos ovih dvaju termina? Dakle, ova dva pojma, homo ludens i imago Dei su kompatibilni. Prije nego dublje uđemo u ovu temu, želimo pojam igre staviti u jedan kontekst: „Ne samo u religioznom ozračju, gdje igra gotovo uvijek ima važan udio, danas u mnogim pozitivnim znanostima, mnoge teorije o igri su razvijene kako objasnili ponašanje ljudi i životinja, kulture, društva, ekonomije i jezika. Kako bilo, te teorije ne odgovaraju na temeljna metafizička pitanja o „ biti igre“ i „ igri biti“. Gledajući općenito, igra u kršćanskoj teologiji nije našla značajnije mjesto, iako postoji u Crkvi kao fenomen od prvih stoljeća. U kontekstu ozbiljnog kršćanstva ponekad je dolazilo do omalovažavanja igre, na primjer za Tertulijana ona je bila pogansko slavlje, a za Pascala bijeg od dosade. Drugačiji stav prema igri nalazimo kod Tome Akvinskog. On razlikuje strastvenu igru bez granica i prednosti radosne opuštenosti.¹²⁴ Ova će definicija igre od sv. Tome Akvinskog biti nit vodilja prof. Golubu.

No, vratimo se prethodnom pitanju; odnosu među pojmovima *homo ludens* i *imago Dei* i njihovoj kompatibilnosti. U stvarnosti su zapravo tijesno povezani, tvrdi prof. Golub, jer je čovjek *homo ludens* ujedno i *imago Dei* to jest biti *imago Dei* pretpostavlja biti *homo ludens*, stoga iz naziva *homo ludens imago Dei* implicitno proizlazi *Deus ludens*. Nadalje, autor nastavlja objašnjavati kako takav naziv može zvučati blasfemično ili zbunjujuće, jer je igra nešto što ne može ili ne smije biti pridodano Bogu.¹²⁵ Drugi razlog koji nas navodi jest da se često suprostavljamo protiv ozbiljnosti

¹²⁴ V. KOVAČ, *Kategorija igre u teološkom govoru Huga Rahnera i Ivana Goluba*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, Vol. V No. 2, 2007, 177-178.

¹²⁵ I. GOLUB, *Prijatelj Božji*, Naprijed, Zagreb 1990, 159

igre i zaigranosti stvarnosti. S druge strane objašnjava da je igra stvarnost jer postoji od početka čovjeka i potpuno je ozbiljan kad kaže „da se u igri može bolje nego igdje drugdje vidjeti stanje čovjekove duše, ne samo zato što postoje igre s ozbiljnim posljedicama nego jer je igra u našoj ljudskoj naravi, jer iz nje rastu i razvijaju se ozbiljne stvari, jer igra je majka umjetnosti, kao što je rad otac znanosti.“¹²⁶ Kao što je čovjek slika Božja, sličan Bogu, posebno po tom ključu za poznavanje Boga, kojeg ne vidimo, a činjenica da je čovjek igrač potiče nas da se pitamo je li i Bog također igrač- *Deus ludens*. Da bi odgovorio na ovo pitanje, Golub traži pomoć dvaju autora, J. Huizinge¹²⁷, koji odgovara na pitanje kakva je igra i sv. Tomu Akvinskog koji u prologu svog rada „U Librorum Boetii De hebdomadibus, expositio“, govori o igri i Mudrosti. Sveti Toma najprije citira dio Knjige Sirahove „Praecurre prior in domum tuam, et illuc advocare, et illic lude, et age conceptiones tuas“ (Vulg. Sir 32, 15-16), koji se prevodi kao : „Budi prvi koji će trčati u svoj dom, i tamo se radovati, i tamo se igrati, i tamo ostvariti svoje ideje“. Ovdje prof. Golub citira mišljenje sv. Tome o toj frazi i donosi zaključak na temelju svojih razmišljanja: “Po svetom Tomi Akvinskom, kada se govori o igri, mogu se reći dvije stvari: prije svega, da pruža zadovoljstvo (*ludus delectabilis est*), a zatim da djelovanje igre nije usmjereno na nešto drugo, već se traži za sebe (*operationes ludi non ordinantur ad aliud, sed propter se quaeruntur*). Važno je da se igri ne pokorava i da pruža zadovoljstvo ili bude zabavna. Igra je aktivnost koja se ne predaje i koja je ugodna.¹²⁸ Na sličan način možemo misliti o Bogu. “Bog jednostavno jest. Nema nikoga ili nečega kome treba služiti. Njegovo postojanje se ne podvrgava i nije podložno svrsi. Ako netko može govoriti o ‘svrsi’, onda je postojanje za sebe ta svrha. Nije baš slučajno da se Božje ime , pa i za Semite je ime ne samo razlikovanje, nego i određivanje onoga koji ga nosi, kaže i znači: „*Ja jesam - Ehje ašer ehje*“ ili

¹²⁶ *Idem*, 160.

¹²⁷ J. HUIZINGA, *Homo ludens*, Einaudi, 2002.

¹²⁸ I. GOLUB, *Prijatelj Božji, Naprijed*, Zagreb 1990, 162.

„Onaj koji je - Jahve. Bog je samo „postojanje“ - i iz toga proizlazi da je Božja unutarnja aktivnost igra - Bog je Trojstvo. Bog je Otac, Sin i Duh Sveti. Bog postoji kao što postojimo ja, ti i mi. Ono što je važno za igru smo upravo ja, ti i mi. To jest, igra s nekim drugim. I oni su mi. Kad čovjek čita rasprave o unutarnjem odnosu Presvetog Trojstva, od onih koje je skolastička teologija ostavila pa sve do onih koji predstavljaju potragu za novim raspravama, ne može se izbjeći dojam da je život Svetog Trojstva sličan veličanstvenoj, svetoj i uzvišenoj igri. Bog je Otac, Sin i Duh Sveti. Očinstvo, sinovstvo i duhovnost Boga postoje (također) kao prijateljstvo. (...) Božji trinitarni život, dakle, događa se (također) kao prijateljstvo. To je igra između prijatelja. Bog *igrač* je prijatelj - Deus ludens amicus»¹²⁹. Ako je čovjek slika i sličnost Božja, ono što rezultira je da i čovjekov život treba postojati kao prijateljstvo, jer je ljudski život igra između prijatelja. Velika, uzvišena i posvećena igra. Ponekad čak i ozbiljna. I to je također život Crkve, jer je Crkva stvorena na sliku Trojstva, a čovjek na sliku Crkve kao što smo vidjeli u prethodnom odlomku.

Prof. Golub zatim objašnjava da je čovjek sličan Bogu ne samo zato što se ne pokorava (jer postoji s jedinom svrhom postojanja, a to je biti zahvalan daru Božjeg stvaranja), nego i zato što postoji s radošću: „Igra je aktivnost koja stoga pruža zadovoljstvo i stvara radost. Bog postoji i djeluje s radošću. Znači i on je igrač u tom smislu. Slično Bogu, čovjek je stvoren s ciljem postojanja i djelovanja s radošću. (...) Bog je stvorio čovjeka samo za čovjeka, za radost stvaralačkog postojanja. Deus ludens - homo ludens.¹³⁰ Radost postojanja - radost u postojanju „Da bi poduprio svoju tvrdnju, prof. Golub citira ključni tekst koji su napisali svi oni koji su bili zainteresirani za pitanje Boga *igrača*¹³¹, a to je Knjiga Izreka koja govori o prikladnoj mudrosti (Mud 8, 12.22-30). «Od Mudrosti se kaže da postoji od vječ-

¹²⁹ Idem, 162.

¹³⁰ Idem, 163

¹³¹ H. RAHNER, Der spielende Mensch, Einsiedeln, 1952.; J. MOLTSMANN, Sul gioco, Brescia, 1988.

nosti, prije stvaranja zemlje, da je bila prisutna dok je Bog stvorao nebo i zemlju, da je bila pored njega kao graditelj. Što znači da je postojala prije stvaranja svijeta i da je tijekom stvaranja djelovala kao „graditelj“. Kao takva, djelovala je pred Bogom cijelo vrijeme, „igrala“ se u radosti po zemlji. Budući da su riječi o igri od početaka povezane s riječima o sudjelovanju Mudrosti u stvaranju svijeta, očito je da je sudjelovanje Mudrosti u stvaranju bilo kao neka vrsta igre.¹³² Unatoč načinu na koji razumijemo prikladnu Mudrost, jedno je sigurno - da je svijet stvoren, čak i, prema načinu igre. Ako Bog stvara svijet s Mudročću kao neku vrstu igre, onda možemo zaključiti da je Bog, u nekom smislu, igrač. Autor nastavlja objašnjavajući da u prikladnoj Mudrosti prepoznajemo Isusa Krista, Riječ Božju. „Novi će zavjet Isusu dati ime Mudrosti i tako preuzeti misao prikladne Mudrosti iz prethodnog Saveza. Pavao će Isusu dati ime „Božja snaga i Božja mudrost“ (1 Kor 1, 24), jer on će pokazati svoje djelo u stvaranju: „Jer je u njemu sve stvoreno, na nebesima i na zemlja „(Kol 1,16). Ivan, u Prologu svog Evanđelja, govori o dijelu i djelovanju Riječi - Logosu tijekom stvaranja, koristeći jezik koji nas podsjeća na naš tekst o prikladnoj Mudrosti i njenom dijelu i djelovanju tijekom stvaranja. „¹³³ Prof. Golub također nastoji učvrstiti svoje stajalište navodeći prve Crkvene oce, posebice sv. Grgura Nazijanskog, s kojim nam pokazuje da su i Oci, u prikladnoj Mudrosti, prepoznali Isusa Krista, Riječ Božju - Logos. «Uzvišena Riječ igra, oblačeći različitim ljepotama, kako želi, cijeli svijet, tu i tamo, prema riječima profesora Goluba, Grgur Nazijanski tumači igru Riječi s povijesnog stajališta i kaže da Riječ oblači svijet ljepotom kroz igru. U načelu kaže da to radi po svom ukusu i da na taj način kao da ukazuje na sastavni dio igre, a to je radost, ugodnost i zadovoljstvo. Čak i ljepota koju spominje, kao da se govori o igri u načelu, kao da je rekao da je također i

¹³² I. GOLUB, Prijatelj Božji, Naprijed, Zagreb, 1990, 164.

¹³³ Idem, 166.

ona sastavni dio igre »¹³⁴. Nakon sv. Grgura Nazijanskog, da bi imao još čvršće temelje, prof. Golub spominje još jednog Crkvenog oca, Maksima Ispovjednika, koji je razvio svu mističnost božanske igre, i citira njegove riječi: «Sadašnji je život u odnosu na budući božanski i arhetipski život igra. »¹³⁵Ovdje je prikazana sličnost s Platonovom vizijom svijeta, prema kojoj je svijet ideja zapravo stvarnost, a ovaj svijet je sjena stvarnog, ali također navodi da Maksim Ispovjednik čini značajan pomak, tvrdeći da je ovaj svijet igra, a ta budućnost je božanska i arhetipska: „Polazeći od činjenice da je božanski život nazvao prototipom, arhetipom ovoga života, dok je ovaj život nazvao igrom, stoga je budući život na neki način igra. U obliku i prvom obliku, u tipu i prototipu postoji ukupnost i određena mjera identifikacije. Maksim Ispovjednik je, mnogo godina prije Eugena Finka¹³⁶, rekao da je igra doista odraz. Približavajući se viziji stvarnosti prema Platonu, Fink tvrdi da je igra „reflektirana slika“¹³⁷. Nakon što se bavio pitanjem Boga kao *Deus ludens* u svojim unutarnjim aktivnostima, Golub želi odgovoriti na pitanje djeluje li Bog kao *Deus ludens* na van. „Ako, prema Tomi Akvinskom, za igru vrijedi činjenica da se ne pokorava i pruža zadovoljstvo, onda možemo reći da djelo Božjeg stvaranja ima karakteristike igre, a za Boga se može reći da je to Bog *igrač* - *Deus ludens*. Stvaranje, kao što je prikazano u tekstu Knjige Postanka (Post 1, 1, 2, 4), ne podliježe pod svaku cijenu. Bog ne stvara svijet zato što bi to trebao učiniti, niti zato što bi stvaranjem svijeta trebao služiti nekome ili nečemu. Jednostavno nema nikoga ili ničega kome bi trebao služiti. Dakle, djelo stvaranja ne podliježe. Iz biblijskog teksta također vidimo da Bog, stvarajući svoje djelo, izražava svoje zadovoljstvo njime ... Bog vidi ono što je učinio, „i vidje, bijaše veoma dobro“ (Post 1, 31). Zadovoljstvo kao sastavni dio

¹³⁴ Idem, 166.

¹³⁵ J.P. MIGNE, *Patrologiae cursus completus, Ecclesia Graeca*, Paris 1857-1866: *Maximi Confessoris Opera omnia*, 1416.

¹³⁶ E. FINK, *Oasi della gioia - Idee per una ontologia del gioco*, Salerno 1969.

¹³⁷ I. GOLUB, *Prijatelj Božji, Naprijed*, Zagreb 1990, 167.

igre također se odvija u Božjem stvaranju. Bog kao Stvoritelj, dakle, pokazuje se kao Bog igrač¹³⁸». Dakle, ako pogledamo u prvo poglavlje Knjige Postanka, vidimo da je Bog *Deus ludens*, a čovjek koji je slika Božja, postaje poput Boga. Božja slika znači da je Bog blizak čovjeku, da je blizu njega. Dakle, Bog igrač je prisutan u čovjeku. Čovjek je *homo ludens* jer je *Deus ludens* unutar njega. Čovjek je *homo ludens* i u određenom smislu *Deus ludens*, ako je u njegova prisutnost. Činjenica da je čovjek *homo ludens* temelji se na činjenici da je Bog *Deus ludens*. Osnova čovjekove razigranosti je Božja razigranost, jer je učinjen na sliku Božju, a pošto je Bog *Deus ludens*, onda je i čovjek *homo ludens*. Čovjek odražava ono što prima od Boga kao svoju sliku! Prof. Golub ponavlja u kojim osobinama je čovjek sličan Bogu, jer je u isto vrijeme jedan i višestruk. Stoga se sličnost odražava upravo u crti jedinstvenosti i mnogostrukosti čovjeka, o tome što je čovjek, i kao jedinstvo koje je ujedinjeno. Pluralnost, koja je u Bogu kao i u čovjeku, je „mogućnost“ i „osnova“ zaigranosti Boga i čovjeka. Čak je i Stari zavjet, kao što smo već vidjeli, sugerirao određenu zaigranu pluralnost Boga, govoreći o prikladnoj Božjoj mudrosti koja se igra. Prvi čovjek kao jedinstvo i kao ujedinjen, poput Adama i Eve, sličan je Bogu igraču. Život prvog čovjeka predstavljen je kao igra više nego išta drugo¹³⁹. Autor nam govori da je život u raju predstavljen kao igra, zapravo, kao u kazališnoj predstavi postoji pozornica - vrt, tu su likovi, protagonisti - Bog, Adam, Eva i Zmija, zaplet - zapovijed i iskušenje, rasplet - kazna i protjerivanje. Prema njegovim riječima, nebeska drama je prva, a možda i jedina kojoj se sve drame mogu podložiti, pri čemu su pjesma Adama i Eve i ljudska drama u raju osnovni oblik igre kao umjetnosti, dijelovi igre u umjetnosti.¹⁴⁰ Golub nastavlja svoje razmišljanje navodeći da je još jedna osobina čovjekove slike Boga njegova vlast nad prirodom. Bog je „preuzeo“ svijet,

¹³⁸ Idem, 167-168.

¹³⁹ Idem 168.

¹⁴⁰ Cfr. Idem. 169.

stvorio je svijet riječju. Čovjek preuzima prirodu s riječju, to jest, s činjenicom da daje ime životinjama; dakle bez upotrebe sile, bez umora - u nebeskom stanju. Tako je on sličan Bogu koji je „preuzeo“ svijet riječju. Kad čovjek u raj u ime životinje, on ih „preuzima“. Ova vladavina nije posao, već igra. Ta dobit nije plaća, već znači dobivanje igre, to je dobivena igra. Karakteristika vladavine kao obilježja Boga *igrača* istaknutog na čovjeku igraču izražava i uključuje umjetnost. Čovjek nastavlja stvaranje, vladavinu riječju. Nazivajući prirodu i sve što je u njoj, on je preuzima. Proces imenovanja je umjetnost (*poiesis*) po tome što daje ime nerazumljivom, po tome što izražava neizražajno, neizrecivo. Budući da se naziva namjera i izražava izražajnost, to je znanost (*techne*). Bog stvara svijet u igri, a čovjek, pošto je sličan Bogu, sličan mu je i u svom radu, u svom djelovanju i obrađivanju vrta. Ne radi se o poslu ili aktivnosti kojima se podvrgavaju, jer čovjek ima sve u raj, ali to je aktivnost koja je produžetak igre stvaranja. Baš kao što je stvoren raj na način igre, tako je i obrađivanje vrta s čovjekove strane učinjeno na način igre. Čovjekovo djelo u raj slično je božanskom djelu u stvaranju raja, to jest u igri.¹⁴¹ Prema riječima prof. Goluba, igra kao postojanje razlikuje se od odgovarajuće igre upravo zato što je čovjek slika Božja - što znači da Bog prebiva u njemu, Bog igrač - *Deus ludens*. „Ovu trajnu igru, to jest postojanje kao igru, mogli bismo je nazvati Božjom igrom, dok čovjeka možemo nazvati Božjim igračem, slično onome kako se zove, Božja slika. Božja igra je više od puke slučajnosti ili vizije, a Božji igrač je više od vremena koje čovjek posvećuje igri. Božji igrač je postojanje čovjeka, a Božja igra je čisti život ili prije milostivi život. Milost je igra. Milost je prijateljstvo. Stoga je milost igra između prijatelja. Sveta igra - *ludus sacer* »¹⁴². U ovom trenutku možemo zajedno s autorom postaviti pitanje, možemo li reći da je igra milost u određenom smislu? Na to pitanje on odgovara da je igra dar od Boga, te

¹⁴¹ Cfr. Idem 169.

¹⁴² Idem 170.

da je milost također dar. „Kao što je zemaljsko očinstvo milost u tome što nam pokazuje nebesko Božje očinstvo, osobito ako je to model, i kao što je zemaljsko prijateljstvo milost u tome što nam pokazuje Božje prijateljstvo tako je i zemaljska igra, čija je najljepša slika umjetnost, milost jer nam pokazuje Božju igru. U tom smislu možemo reći: igra je milost i milost je igra». ¹⁴³ Platon je izjavio da je čovjek igračka Božja. Prof. Golub pak izjavljuje da biblijski čovjek nije igračka, već igrač - Božji igrač, jer se Bog ne igra s njim, nego igra u njemu, po njemu. Budući da je Bog i igrač, *Deus ludens*, on živi u čovjeku kao igrač. Stoga, Bog igra unutar čovjeka. Kada čovjek djeluje kao čovjek igrač - *homo ludens*, Bog je *Deus ludens* unutar njega. Bog igra s čovjekom, ali se ne igra s njim. On igra s njim jednostavno zato što je čovjek blizu Isusu, Osobi Trojstva, uveden u život Presvetog Trojstva koji je, također igra. Život Presvetog Trojstva događa se kao igra. Čovjek je pozivom ili čak spoznajom u jedinstvo s Isusom, koji je jedna od Osoba Trojstva, uveden u unutarnji život, u igru Trojstva ¹⁴⁴». Bog je prisutan u svakom čovjeku kao Božja sliku i stoga možemo reći da, kada se čovjek igra s čovjekom, na neki način on igra s Bogom. Bog, blizak čovjeku, igra sa svijetom, svijet je njegova igračka. I upravo je poziv na vlast nad prirodom, kako to prof. Golub vidi, poziv da se igra sa svijetom ¹⁴⁵.

125

Zbog čovjekovog grijeha, vlast nad prirodom postaje umor i teškoća, znoj lica i naporan rad. Cilj obnove prvobitnog stanja je da se čovjek i priroda pomire, da čovjek kroz igru ponovno preuzima vlast nad prirodom... Život u raj u predstavljen je kao igra, zapravo, kao dramatična igra. Čovjek je kao *homo ludens* zadovoljan i ne smije se podvrgnuti. Nebo je radost i nije poslušnost. Raj i čovjek koji je tamo živio postali su ugroženi kada je čovjek uzviknuo „Zašto?“ Prvi su ljudi bili u raj u dok su bili bez „zašto“. Bili su *homo ludens* dok nisu znali „zašto“. Igra ne pita „za-

¹⁴³ Idem 170.

¹⁴⁴ Idem 170- 171.

¹⁴⁵ Cfr. Idem 171.

što“, „iz kojeg razloga“ - ne podnosi. (...) Drama završava kao tragedija. Oskvrnjena je Božja slika, što znači prisutnost Boga u čovjeku. Čovjek se skriva pred Bogom. Igra skrivača je počela. Umjesto „licem u lice“ počelo je skrivanje. Samo u posljednjim vremenima, eshatološkim, Bog će otkriti svoje lice ljudima, tako da onoj osobi koja se otkriva kao u zrcalu obnavlja povrijeđenu Božju sliku kroz Sina u Duhu (1 Kor 3,18). I Bog će konačno „pronaći“ čovjeka u Isusu, Adama u Kristu. To će okončati ovu „igru skrivača“¹⁴⁶». Biblijski savezi između Jahve i Izraela, a zatim između Krista i Crkve, prof. Golub definira kao razigrane pojave. „Oni su nastavak te prve igre, rekao bih, vječne igre, pod kojom se sve ljudske igra mogu podložiti, što je, u svom tragičnom izgledu, započelo u Edenskoj drami. Čovjek se krije pred Jahvom. Jahve ga traži, odvraća i opet ga traži. Jahve gleda čovjeka u Savezu s Noom. Kad ponovno ode, priđe mu kao gost u Abrahamovom šatoru. Egzodus je veličanstven i razigran izgled, koji, iako je svakako razigran, ne gubi ništa od svoje ozbiljnosti. A Novi zavjet s pojavom Krista koji kaže o sebi da je zaručnik, s blagdanom saveza koji je početak eshatološkog i vječnog blagdana, nije manje razigran, niti manje ozbiljan. Povijest biblijskih saveza doista je konkurentna i razigrana. To je igra Jahve i njegovog naroda, Isusa i Crkve¹⁴⁷». Golub zaključuje da su savezi, sa svojom razigranošću, obnova raja i početak apokaliptičnog stanja, gdje će se čovjek i Bog, nakon ove igre skrivača, naći u svadbenom slavlju, koja je ljepši i najviši oblik igre. Crkva je odraz Trojstva, tako da je sličnost čovjeka s Bogom na poseban način, s Bogom igračem, tako je i Crkva igrač - *Ecclesia ludens*. Ovdje prof. Golub citira riječi Huga Rahnera¹⁴⁸, koji je govorio o sjedinjenju Riječi-Logosa s ljudskom prirodom u utrobi Djevice, kao u svadbenoj tajni. „Krist je muž, a ljudska priroda je žena: a sada između njih počinje veličanstvena igra ljubavi, gdje se žena formira,

¹⁴⁶ Idem 171.

¹⁴⁷ Idem 172.

¹⁴⁸ H. RAHNER, *Der spielende Mensch, Einsiedeln* : Johannes, 1990, 44-58.

razvija i spašava, tako da se od nje oblikuje zaručnica, koji se zove *Ecclesia sancta*¹⁴⁹ ». Život Crkve tada je igra između Krista i Crkve pred očima Oca: „Isus kao Smijeh i Crkva kao Strpljenje ponovno su predviđanje konačnog stanja u kojem će igra između Isusa-Smijeha i Crkve-Strpljenja zauvijek biti svadbena igra – *in conspectu Patris*¹⁵⁰ ». Ako je Crkva *Ecclesia ludens*, a u temelju Crkve postoji liturgija, koju Drugi vatikanski sabor definira kao vrhunac prema kojemu djeluje Crkva i istodobno izvor iz kojeg dolazi sva njezina snaga¹⁵¹, tada možemo nazvati liturgiju *ludus sacer*. Kako bi se približio ovom konceptu, prof. Golub, oslanjajući se i dalje na druge autore nastavlja: «Navikli smo se boriti s igrom u ozbiljnosti, a s obzirom na to da je svako traženje igre u ozbiljnosti podcjenjivanje ozbiljnog, smatrati da igra u svetome i degradacija svetog. Međutim, pojam igre je viši od pojma stvarnosti. Jer stvarnost pokušava isključiti igru, dok igra može savršeno uključiti stvarnost, dakle izjednačavanjem igre i svetosti, sveto ne umanjuje¹⁵²». Sveta Misa je, na poseban način, drama bliskosti i udaljenosti i konačne uspostave bliskosti. „Krv saveza je uspostavljanje veza, dakle veze ili bliskosti. Novi savez, s činjenicom da je nov, podrazumijeva da je naravno prethodilo razdoblje slabijeg saveza, slabije bliskosti ili nesavršene bliskosti. Sjećanje na krv novog saveza, koji se izlijeva za grijeh, označava da je tome prethodilo udaljavanje čovjeka od Boga. Čin pokajanja na početku Mise zapravo je čin vraćanja Bogu ili obrat iz udaljenosti u blizinu. Promjena na Misi nije samo promjena kruha i vina, već i promjena iz udaljenosti u blizinu.¹⁵³ „. Kako bi pojačao svoj stav o liturgiji kao igri, prof. Golub navodi neke citate Romana Gardinija koji govore o liturgiji, umjetnosti i igri. „Izvoditi igru, umjetničko djelo pred Bogom, ne stvaranje, nego umjetničko djelo, to je unutarinja

¹⁴⁹ I. GOLUB, *Prijatelj Božji, Naprijed*, Zagreb 1990, 173

¹⁵⁰ Idem 173.

¹⁵¹ CONCILIUM VATICANUM II, Const. dogm. *Sacrosanctum Concilium*, 4.12.1963, n. 10.

¹⁵² I. GOLUB, *Prijatelj Božji, Naprijed*, Zagreb 1990, 174.

¹⁵³ Idem 175.

bit liturgije ... Izvođenje liturgije znači, nositi se s milošću, biti vođen od Crkve, postati živo djelo umjetnosti pred Bogom i ne znači ništa drugo, nego upravo biti pred Bogom i živjeti; to znači izvršiti Gospodinovu riječ i postati poput djece, a to pak znači odricanje od odrasle dobi koja želi sve raditi sa svrhom, a to znači odlučiti se igrati kao David, kada je plesao pred Kovčeg Saveza. Naravno, tako se može dogoditi da vrlo mudri ljudi zbog svoje odrasle dobi izgube slobodu i mladost duha, dapače uopće ga ne razumiju i ismijavaju. Ali čak je i David morao podnijeti da ga je Mi-hol ismijavao.¹⁵⁴ Počevši od *Deus ludens* kako bi došli do *Homo ludens*, u *Ecclesia ludens* s *liturgia ludens* postoji samo povratak na početak, odnosno *teologia Ludens*. Iako je teologija rasprava o Bogu, a Bog je *Deus ludens*, tada također teologija može ili čak mora biti, *theologia ludens*. Nakon svojih razmišljanja prof. Golub zaključuje da je *teologia ludens*, teologija igre, doista umjetnička teologija. „Teologija je riječ o Riječi koju je dao Bog i Riječi koja je dana Bogu. Riječ dana od Boga, kao i Riječ dana Bogu, poetična je, s obzirom na način na koji je upućena, ali je i povijesna. Ona je poetična ne samo na temelju načina, već i na temelju egzistencijalnog elementa. Riječ dana od Boga je osobna Božja riječ, a Bog je *Deus ludens*. Stoga je Riječ dana od Boga *ludens*, a to je *Deus ludens*. Riječ dana Bogu je utjelovljena riječ cijelog čovjeka s kojom prihvaća Božju Riječ. Čovjek je slika Božja, poput Boga. Bog je *Deus ludens*. Tako je čovjek *ludens*, *homo ludens*. Riječ koju je Bog dao i Riječ dana Bogu nisu zaigrane samo sa stajališta načina već i postojanja. Može li, dakle, teologija, koja je misaona riječ o Riječi danoj od Boga i Riječi koja je dana Bogu, biti zaigrana, tj. ne biti *teologia ludens*? Budući da je razigranost na strani umjetnosti, razigrana teologija zapravo je umjetnička teologija. (...) *Deus ludens*. *Homo ludens*. *Ecclesia ludens*. *Theologia ludens*¹⁵⁵ ».

¹⁵⁴ R. GUARDINI, *Lo spirito della liturgia*. I santi segni, Morcelliana, Brescia 2005, 93-94

¹⁵⁵ I. GOLUB, *Prijatelj Božji*, Naprijed, Zagreb 1990, 177.